

ПОГЛЯД КРІЗЬ СТОРІЧЧЯ НА ПОСТАТЬ ПЕРШОГО КИЇВСЬКОГО ПРОФЕСОРА-ТЕРАПЕВТА ФЕДОРА СТЕПАНОВИЧА ЦИЦУРИНА

У другій половині ХІХ – на початку ХХ сторіччя відбувається успішне становлення одного із найяскравіших національних українських наукових клінічних осередків – Київської терапевтичної школи [1-22]. В основі її успіху лежить вдала інтеграція на благодатній київській землі надбань традинаціональної, європейської та російської медицини. Становлення на перехресті різних культурних впливів за такий короткий в історичному вимірі проміжок часу школи внутрішньої медицини із чітко означеним власним системним підходом до внутрішньої патології та гуманістичними традиціями є унікальним. Початок безпосередньому становленню Київської школи терапевтів поклало відкриття у 1841 році медичного факультету в Імператорському Університеті Святого Володимира [23, 24, 25, 26]. Вже на початку ХХ сторіччя на її зірковому небосхилі яскраво засяяли здобутки із фундаментальним світовим значенням. Тож, підводячи підсумки І з'їзду терапевтів Російської імперії (19-23 грудня 1909 р., Москва) [27, 28], його голова, петербурзький професор Василь Миколайович Сиротинін, визначаючи загальний стан внутрішньої медицини у державі на той час, заявить: «... пальма першості належить Києву, далі йдуть Петербург і Москва» [8, 10]. Така плідна наукова діяльність не може не викликати глибокої поваги.

Пригадаємо, що на момент відкриття медичного факультету у Київському університеті в Європі такі числили свою діяльність вже багатьма сторіччями, а в Росії, у Московському університеті він заснований у 1758-1765 роках [29, 30, 31, 32]. Зрозуміти витoki унікальної результативності Київської школи внутрішньої медицини можна тільки здійснивши ретельний і неупереджений аналіз чинників її формування та історії становлення.

Мусимо визнати те, що незважаючи на цілу низку наукових робіт опублікованих за результатами історичних розвідок вітчизняними авторами [3-9, 12-22 та ін.], залишається багато нез'ясованого в становленні Київської школи внутрішньої медицини та визначальної ролі в цьому медичного факультету Університету св. Володимира. Російські дослідники історії клінічної медицини В.Й. Бородулін і В.П. Бревнов [10] щодо цього влучно зазначають: «... високий авторитет київських клініцистів у науково-громадському житті терапевтів країни зберігався протягом усієї першої половини ХХ століття й пов'язаний, у першу чергу, з іменами В.П. Образцова, який керував кафедрою факультетської терапії Університету Св. Володимира в 1904-1920 рр. і створив тут найбільшу терапевтичну школу; його наступника по кафедрі (1921-1928 рр.) Ф.Г. Яновського – легендарної особистості, «святого доктора», першого клініциста, обраного в Академію наук України, та академіка М.Д. Стражеска, учня Образцова, який очолив ту ж кафедру в 1929 р.». А далі згадані дослідники історії клінічної медицини справедливо продовжують: «Якщо в історії вітчизняної клініки внутрішніх захворювань факультетська терапевтична клініка Університету Св. Володимира в Києві знаходилася на перших ролях, то в історико-медичній літературі відображення цієї обставини виглядає напрочуд скромним. Вітчизняна медична історіографія багата інформацією про становлення й роль факультетської та госпітальної терапевтичних клінік Московського університету та академічної терапевтичної клініки Військово-медичної академії, де працювали відповідно Г.А. Захар'їн, О.О. Остроумов і С.П. Боткін, як провідних центрів наукової терапевтичної думки в Росії в другій половині ХІХ століття: ці питання розглядаються в багатьох дослідженнях, у тому числі дисертаційного й монографічного характеру». Такий стан речей цілком відображав офіційну політичну кон'юнктуру російської, а згодом і радянської імперій. Тобто, на превеликий жаль, маловідомою є навіть сама постать, а відтак і визначна організаторська та науково-педагогічна діяльність Родонаачальника Київської школи внутрішньої медицини, першого київського професора-терапевта Федора Степановича Цицуріна.

Свою фахову діяльність ординарний професор терапії Ф.С. Цицурін розпочинає в період, коли щойно засновані університети Російської імперії ціною непростих зусиль все ж здійснюють ін-

теграцію в європейський університетський простір [33]. Це був також час, коли науково-емпірична (клініко-описова) методологія, створивши належну предметну базу для заснування в університетах Європи клінічного викладання, як локомотив поступу в клінічній медицині вже вичерпує себе [34, 35, 36]. На початок першої половини XIX сторіччя стало очевидним, що забезпечити подальший прогрес клінічної медицини здатне тільки науково-дослідне пізнання [35, 37, 38, 39, 40, 41]. Вважається, що в Московському університеті саме застосовуючи дослідне пізнання для аналізу

клініко-описових емпіричних даних М.Я. Мудровим була успішно розроблена [42, 43], а Г.А. Захар'їним віртуозно вдосконалена систематика збору скарг та анамнестичних даних [44, 45]. Однак, на вимогу часу належною методологічною основою науково-дослідного пізнання в медицині стають клініко-морфологічні порівняння та фізикальне дослідження хворого за допомогою перкусії та аускультатії [46, 47, 48]. Університети Російської імперії опиняються перед надскладною проблемою крайньої необхідності впровадження методів дослідно-наукового пізнання й у процес клінічного викладання, і в клінічну медицину загалом. З позиції ретроспективи сьогодення цілком очевидним є те, що Федір Степанович не тільки вперше в університетському просторі Російської імперії успішно вирішив цю надпроблему, але й сформував та запропонував актуальну і для європейського освітнього простору прогресивну концепцію медичної освіти на осно-

ві клінічного викладання внутрішньої патології. Хронологічний фактаж біографій та становлення шкіл С.П. Боткіна та О.О. Остроумова [49] елементарно свідчить, що ці корифеї клінічної медицини могли бути тільки його наступниками по застосовуванню наукового-дослідного пізнання у фаховій діяльності. Власне, плідна науково-педагогічна діяльність професора-терапевта Федора Степановича Цицуріна в Університеті св. Володимира в середині XIX сторіччя забезпечила успішне становлення Київської школи внутрішньої медицини на прогресивних засадах науково-дослідного пізнання. Запропонована й реалізована ним струнка концепція медичної освіти та викладання внутрішньої патології на засадах дослідно-наукової методології й заклали надійний фундамент і забезпечили успішне становлення та розквіт у кінці XIX – першій половині XX сторіччя Київської школи терапевтів. Перша ж виголошена професором Ф.С. Цицуріним із трибуни щойно заснованої ним в стінах Університету св. Володимира кафедри внутрішньої медицини лекція «Вступ до курсу приватної терапії, семіотики та клініки внутрішніх захворювань» отримала широкий резонанс і стала «маніфестом медицини, що вступила в природничо-наукову епоху своєї історії» [11].

У Путівнику основних рукописних фондів Інституту рукопису НАН України [50, С. 568-570] віднаходимо такі короткі біографічні дані про першого київського професора-терапевта Федора Степановича Цицуріна.

ЦИЦУРІН Федір Степанович (1814-1895) – лікар.

Народився в м. Бірюч Воронежської губернії; навчався в харківській гімназії. Закінчив медичний факультет Харківського університету (1835); працював лікарем в Харківській губернії (1835-1839). Навчався в Дерптському університеті, де отримав диплом доктора (1841). Ординарний професор Університету св. Володимира (1844-1857). Президент Варшавської медико-хірургічної академії (1857-1861); директор медичного департаменту Військового міністерства (1862-1867); почесний лейб-медик Імператорського двору (1865); управляючий придворною медичною частиною (1867-1882).

Ф. 198, 68 од. зб. (1835-1888); ф. III, № 1240-1243, 5437-5438, 6150-6151.